

Signaleringsprotocol

Hoogbegaafdheid/Ontwikkelingsvoorsprong

Opgesteld door: Oukje van de Vossenberg
Patricia Beuting

Hoogintelligente en hoogbegaafde kinderen

Dit document is gebaseerd op het Signaleringsprotocol ontwikkelingsvoorsprong van WSNS samenwerkingsverband Gemert-Bakel-Laarbeek 2005. De specifieke afspraken die we gemaakt hebben op OBS Het Klokhuis zijn ingevoegd. Daarmee willen we recht doen aan de binnen het samenwerkingsverband gemaakte afspraken, zonder de eigenheid van de school daarmee uit het oog te verliezen.

We spreken over gemiddeld 10–12 % hoogintelligente kinderen en 4-6 % hoogbegaafden. Vaak wordt het cognitief beter toegeruste kind niet gezien als zorgleerling. Hij/ zij zal het immers wel redden, hoog presteren is eerder een luxeprobleem! Uit publicaties blijkt echter dat veel begaafde leerlingen problemen ondervinden bij het doorlopen van hun schoolloopbaan. Doordat deze leerlingen vaak te weinig op hun eigen niveau aangesproken worden, lopen ze een groot risico om gedemotiveerd te raken, met als gevolg verveling, onderpresteren, faalangst enz.

We hebben op OBS Het Klokhuis afspraken gemaakt over de aanpak van kinderen verdacht van hoogbegaafdheid. Het helpt leerkrachten om adequaat om te gaan met deze leerlingen, zodat zij zich kunnen ontwikkelen, naar eigen behoeften, interesses en mogelijkheden.

De coördinator hoogbegaafdheid is aanspreekpunt voor het team op dit gebied. Zij zorgt o.a. voor het op peil houden van het kennisniveau van het team op het gebied van materialen en nieuwe ontwikkelingen, coaching/begeleiden van leerkrachten van een hoogebegaafde leerling en begeleiding van de plusgroepen.

Het zorgplan van OBS Het Klokhuis is de basis voor de leerlingenzorg, dus ook voor hoogbegaafde kinderen. De algemene afspraken die daarin gemaakt zijn gelden voor alle kinderen.

Patricia Beutink
Oukje van de Vossenbergh

Inhoud

De doelgroep Wat wordt verstaan onder hoogbegaafdheid? Wat is de doelgroep van ons beleid? Hoe weten we of een kind onder de doelgroep valt?	Blz. 5
Signalering Wat is signalering? Wanneer kan signalering plaatsvinden?	Blz. 7
Diagnostiek Wat is diagnostiek? Wanneer kan diagnostiek plaatsvinden?	Blz. 9
Stappenplan van signalering en diagnostiek op het Klokhuis	Blz. 11
Begeleiding van kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong op het Klokhuis Voorwaarden bij begeleiding van leerlingen met een ontwikkelingsvoorsprong Compacting Verrijking Werkwijze in groep 1-2 Sociaal-emotionele ontwikkeling Aanpak van de begeleiding op het Klokhuis	Blz. 13
Versnellen Wat is vernellen? Besluitvorming op het Klokhuis?	Blz. 20

Implementatie van het protocol voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong	Blz. 23
<p>Bijlagen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bijlage A: Eigenschappen van hoogbegaafde kinderen en kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong • Bijlage B: Mogelijke problemen bij hoogbegaafde kinderen en kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong • Bijlage C: Eigenschappen onderpresteerders • Bijlage D: Observatielijst kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong • Bijlage E: Materiaallijst • Bijlage F: Instrumenten en informatie 	<p>Blz. 24</p> <p>Blz. 26</p> <p>Blz. 27</p> <p>Blz. 30</p> <p>Blz. 31</p> <p>Blz. 33</p>

1. De doelgroep

A. Wat wordt verstaan onder hoogbegaafdheid?

Er is een verschil tussen hoogintelligente en hoogbegaafde kinderen.

Een kind is **hoogintelligent** als het een IQ heeft van 130 of meer, wat gepaard gaat met een aantal (leer)eigenschappen:

- snel van begrip
- hoog leertempo
- goed geheugen
- brede algemene interesse
- brede algemene kennis
- probleemoplossend vermogen
- toepassen van verworven kennis
- analytisch vermogen

Een kind is **hoogbegaafd** als het een IQ heeft van 130 of meer, waarbij dus ook sprake is van bovenstaande (leer)eigenschappen. Daarnaast bezit een hoogbegaafd kind de volgende persoonskenmerken:

- motivatie
- creativiteit
- overige persoonskenmerken, zoals hoge mate van autonomie, zelfvertrouwen, een goed zelfbeeld, het vermogen tot reflectie op eigen handelen en sociale competentie.

Bij **kleuters** spreekt men over een **ontwikkelingsvoorsprong**. Deze ontwikkelingsvoorsprong is te herkennen aan een voorsprong op:

- cognitief gebied
- motorisch gebied
- sociaal-emotioneel gebied
- niet-cognitieve schoolse vaardigheden

Bovenstaande kenmerken komen alleen naar voren als het kind en de omgeving goed in balans zijn. Als wij ons onderwijsaanbod bijvoorbeeld niet aanpassen aan de behoefte van het hoogbegaafde kind, kan dit effect hebben op de motivatie van het kind om zich in te zetten voor schoolse zaken.

B. Wat is de doelgroep van ons beleid?

Dit protocol is bedoeld voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong (groep 1/2), hoogbegaafde én hoogintelligente kinderen (groep 3 t/m 8). We kiezen als team bewust voor beleid voor zowel hoogbegaafde als hoogintelligente kinderen om zodoende een zo groot mogelijke groep leerlingen te laten profiteren van de maatregelen die getroffen worden voor de doelgroep.

C. Hoe weten we of een kind onder de doelgroep valt.

We volgen dit protocol voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong in combinatie met het Digitaal Handelingsprotocol Hoogbegaafdheid (DHH). Na het volgen van dit protocol kunnen we aangeven of een kind hoogstwaarschijnlijk een ontwikkelingsvoorsprong heeft of dat een kind hoogbegaafd is. Een IQ-test vinden wij als school niet noodzakelijk. De hoge intelligentie wordt in het protocol niet gemeten, maar is wel te zien aan andere zaken die hieruit naar voren komen. Een IQ-test vinden wij wel relevant wanneer we uit het protocol geen goede diagnose kunnen stellen. Het DHH geeft hierover advies.

Ook wanneer we tot de conclusie komen dat er geen sprake is van hoogbegaafdheid, maar wel van een hoogintelligente leerling, geeft dit protocol de leerkracht voldoende handvatten om tegemoet te kunnen komen aan de specifieke onderwijsbehoefte van deze leerling.

2. Signalering

A. Wat is signalering?

Het kenmerk van signalering is dat dit bij alle leerlingen gebeurt. De leerkracht is verantwoordelijk voor de signalering. Signalering moet plaatsvinden bij alle leerlingen en moet niet veel tijd in beslag nemen. Signalering kan gebeuren op grond van gegevens of door middel van observaties.

In de signalering zijn drie fasen te onderscheiden:

Fase 1 - signalen uit diverse bronnen

- gegevens van ouders (gesprek)
- gegevens van de leerkracht (observatie, signaleringsinstrument)
- didactische gegevens (schoolresultaten)
- overige bronnen (peuterspeelzaal, kinderdagverblijf)

Fase 2 - conclusie naar aanleiding van gegevens uit fase 1

- leerling is zeer waarschijnlijk niet hoogbegaafd
- leerling is zeer waarschijnlijk hoogbegaafd
- onvoldoende of tegenstrijdige gegevens omtrent hoogbegaafdheid

Fase 3 - wel of geen verdere diagnostiek

- zeer waarschijnlijk niet hoogbegaafd, maar er wel sprake is van problemen
- zeer waarschijnlijk wel hoogbegaafd en er sprake is van problemen
- onvoldoende of tegenstrijdige gegevens omtrent hoogbegaafdheid

B. Wanneer kan signalering plaatsvinden?

Signalering bij instroom!

Bij kleuters is vroegtijdige signalering belangrijk!

Bij kleuters spreken we van een ontwikkelingsvoorsprong. Het is belangrijk om in een zo vroeg mogelijk stadium in te spelen op een ontwikkelingsvoorsprong. Daardoor kunnen problemen zoals aanpassingsgedrag en onderpresteren mogelijk voorkomen worden. Bij de aanmelding voor de basisschool doet zich het eerste moment voor dat de leerkracht op het spoor kan komen van signalen die wijzen in de richting van een ontwikkelingsvoorsprong:

- De leerkracht kan informatie van ouders verkrijgen via een intakeformulier (taak van coördinator hoogbegaafdheid om huidige intakeformulier evt. aan te vullen).
- Van de peuterspeelzaal of het kinderdagverblijf kan de leerkrachten informatie krijgen uit een overdrachtsformulier, waarin aandacht is geschonken aan aspecten die van belang zijn voor het opsporen van een mogelijke ontwikkelingsvoorsprong bij kinderen (taak van coördinator hoogbegaafdheid om hierover contact te leggen met Peuterspeelzaal + KDV).
- De leerkracht kan zelf informatie verzamelen via observatie. Het is van belang dat deze observatie in de eerste twee maanden dat de leerling op school zit plaatsvindt (gebruik observatielijst bijlage D)
- Gedurende de eerste week laat de leerkracht het kind een menstekening maken.

Signalering later in de schoolloopbaan

Het belangrijkste verschil met de signalering tijdens de beginperiode is dat later in de schoolloopbaan signalering steeds vaker plaatsvindt aan de hand van de schoolprestaties van de leerling. Maar ook nu blijft de informatie van de ouders en een goede observatie van de leerkracht van het totale functioneren van de leerling een belangrijke rol spelen.

3. Diagnostiek

A. Wat is diagnostiek?

Kenmerkend van diagnostiek is dat het gebeurt bij die leerlingen, waarbij het vermoeden van hoogbegaafdheid bestaat. Diagnosticering kan gebeuren op grond van een gestructureerd gesprek, een uitgebreide observatie of door het afnemen van testen. Het verschil met de signalering is dat in deze fase meer diepgaand en meer gestructureerd gegevens worden verzameld.

In de diagnostiek zijn drie fasen te onderscheiden:

Fase 1 – verzamelen van gegevens via intern onderzoek

- gegevens van ouders
- gegevens van de leerkracht
- gegevens van de leerling
- didactisch onderzoek

Fase 2 - conclusie naar aanleiding van gegevens uit fase 1

- leerling is zeer waarschijnlijk niet hoogbegaafd
- leerling is zeer waarschijnlijk hoogbegaafd
- onvoldoende of tegenstrijdige gegevens omtrent hoogbegaafdheid:
 - alleen tegenstrijdige informatie met betrekking tot de cognitieve capaciteiten
 - tegenstrijdige informatie met betrekking tot het totale functioneren

Fase 3 - wel of geen verwijzing voor extern onderzoek

Niet altijd kan bij fase 2 de conclusie wel of niet hoogbegaafd getrokken worden. Er is aanleiding voor een extern onderzoek als:

- het kind zeer waarschijnlijk niet hoogbegaafd is, maar er behoefte is aan duidelijkheid over de oorzaken van het problematische gedrag
- het kind zeer waarschijnlijk wel hoogbegaafd is en er sprake is van problematisch gedrag
- er een vermoeden is van een leerstoornis
- er sprake is van specifieke stoornissen

B. Wanneer kan diagnostiek plaatsvinden?

Het is mogelijk dat er na de signalering al voldoende duidelijkheid is over de hoogbegaafdheid van een leerling. In de meeste gevallen zal verder onderzoek echter wenselijk zijn om een goede diagnose te kunnen stellen. Aan het einde van het diagnostisch traject moet er een conclusie getrokken worden op basis van de beschikbare gegevens.

C. Hoe krijgt het doortoetsen vorm?

- Naast of i.p.v. de bij de leeftijd behorende toetsen uit het LVS worden toetsen aangeboden (afhankelijk van de individuele leerling) tot het niveau van het kind in beeld is gebracht. Doortoetsen t/m B- niveau. Dit kan een behoorlijke tijd verder zijn.
- Minimaal de scores bekijken van: DMT, Begrijpend lezen, SVS en reken/ wiskundetoetsen van de CITO. Je kunt de scores van de DMT bekijken, maar laat hier de beslissing niet vanaf hangen of een leerling uitdagender materiaal krijgt. Er zijn bijvoorbeeld ook begaafde leerlingen met dyslexie.
- (bij de DMT hoeft niet opnieuw getoetst te worden, maar kan de ruwe score zwaarder genormeerd worden)
- Bij leerlingen in groep 1/2 worden ook de kleutertoetsen gebruikt om door te toetsen.
- Wanneer een kind bij beoordeling van een half jaar 'zwaarder' voornamelijk A's scoort met hier en daar een B, dient aanpassing van het onderwijsaanbod ernstig overwogen te worden.

4. Stappenplan

<p>Signalering</p>	<p><i>Bij binnenkomst in groep 1:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ● Bij aanmelding wordt ouders gevraagd een intake lijst in te vullen. ● Gedurende de eerste week laat de leerkracht de leerling een menstekening maken. ● De leerkracht observeert de leerling gedurende de eerste 2 maanden a.h.v. observatieaspecten zoals vermeld in de observatielijst: Kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong (bijlage D). Bij opvallende zaken wordt deze lijst ingevuld (zie diagnosticering) en besproken met ouders tijdens het intakegesprek <p><i>Bij latere signalering:</i> Bij vermoedens van onderpresteren, bij langdurige Aplus scores, bij twijfel en/of signalen aangegeven door ouders bespreekt de leerkracht de zorg met de coördinator hoogbegaafdheid.</p>
<p>Diagnosticering</p>	<p>In overleg met ouders, leerkracht en coördinator hoogbegaafdheid wordt besloten of het Digitaal Handelingsprotocol afgenomen gaat worden door de leerkracht:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De leerkracht vult een (digitale) observatielijst in. • Een ouder vult een (digitale) observatielijst in. • De leerling wordt doorgetoetst. • De leerling vult een (digitale) vragenlijst in. <p>De leerkracht verzamelt verdere gegevens uit overige bronnen.</p> <p>Leerkracht, coördinator hoogbegaafdheid en evt een extern deskundige bekijken de verzamelde gegevens en trekken een conclusie:</p> <ul style="list-style-type: none"> ⇒ Het kind heeft geen ontwikkelingsvoorsprong ⇒ Het kind heeft een ontwikkelingsvoorsprong maar is zeer waarschijnlijk niet hoogbegaafd ⇒ Het kind heeft een ontwikkelingsvoorsprong en is zeer waarschijnlijk hoogbegaafd ⇒ Er zijn onvoldoende of tegenstrijdige gegevens omtrent hoogbegaafdheid <p>Bevindingen worden vervolgens met ouders besproken. Leerkracht en de coördinator hoogbegaafdheid trekken conclusies en schrijven een eindverslag.</p>

Inschakelen van een extern deskundige
extern deskundige

Inschakelen van een extern deskundige	<p>Wanneer de coördinator hoogbegaafdheid en leerkracht geen duidelijke conclusie kunnen trekken uit de verzamelde gegevens wordt een extern deskundige geraadpleegd.</p> <p>Een intelligentieonderzoek kan plaats vinden wanneer je twijfelt over de mogelijke hoogbegaafdheid en/of wanneer je denkt dat mogelijke andere factoren een belemmering vormen voor de ontwikkeling van het kind. Het intelligentieonderzoek wordt niet ingezet met als enige doel het vaststellen van hoogbegaafdheid!</p>
Begeleiding van kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong en hoogbegaafde kinderen	<p>De begeleiding wordt vormgegeven middels de richtlijnen van module 3 van het DHH. Deze module bestaat uit de volgende onderdelen:</p> <ul style="list-style-type: none">○ Adviesprocedure vervroegde doorstroming○ Opstellen handelingsplan○ Compactingrichtlijnen○ Suggesties voor verrijking○ Pedagogische handelingssuggesties

5. Begeleiding van kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong en hoogbegaafde kinderen op het Klokhuis

A. Voorwaarden bij begeleiding van hoogbegaafde leerlingen

De houding van de leerkracht is sterk bepalend voor het welbevinden van de leerling. Maatregelen die de leerkracht neemt om het leerstofaanbod aan te passen aan de behoeften van de leerling zullen meer effect hebben als de leerkracht hiertegenover positief staat en dit ook uitstraalt.

Handvatten daarbij zijn:

- Een positieve houding ten opzichte van het verschijnsel hoogbegaafdheid, waarbij de leerkracht natuurlijk voldoende geïnformeerd moet zijn over het onderwerp hoogbegaafdheid.
- De acceptatie van de leerling door de leerkracht. De leerling mag zijn zoals hij/zij is.
- Extra aandacht met betrekking tot het leerproces en een minder zwaar accent op de leerresultaten. De leerkracht zal hier ergens tijd voor vrij moeten maken, bijvoorbeeld door een wekelijks moment of een heen-en-weer-schriftje waarin leerkracht en leerling kunnen aangeven dat het tijd wordt voor een gesprek.
- Het extra werk dient door zowel de leerkracht als leerling serieus genomen te worden. dat betekent dat dit werk geen vrijwillig karakter heeft en altijd nagekeken dient te worden en besproken met de leerling (op dezelfde wijze als dat met andere leerlingen wordt gedaan betreffende de reguliere stof). Leerling en ouders krijgen schriftelijke terugkoppeling in het rapport.

B. Compacting

Wat is compacting?

Het leerstof aanbod in reguliere methoden is afgestemd op de leerbehoeften van gemiddelde leerlingen. Ook doet deze leerstof te weinig beroep op de creativiteit van hoogbegaafde leerlingen. Om tegemoet te komen aan de leereigenschappen van deze leerlingen is compacting nodig. Compacting is het afstemmen van het leeraanbod op de (leer)behoeften van hoogbegaafde leerlingen.

Wanneer is compacting mogelijk?

In de instructiefase door:

- een korte klassikale instructie, waarna deze leerlingen zelfstandig aan het werk kunnen direct het nieuwe element in de leerstof presenteren, zodat de leerling niet weg dwaalt.
- Blijkt na afname van toetsen voorafgaande aan de te behandelen lesstof sprake te zijn van een didactische voorsprong, dan alleen instructie geven bij nieuwe elementen in de leerstof.

In de bespreekfase door:

- alleen het door de leerling gemaakte werk na te bespreken
- rekening houden met het moment waarop het werk wordt nabesproken (als ieder het gemaakt heeft)
- inspelen op de vraag van de leerling; de leerling geeft zelf aan bij welke onderdelen hij/zij nog extra uitleg nodig heeft.
- aandacht voor de manier waarop het antwoord tot stand is gekomen.

In de verwerkingsfase:

Compacting van de reguliere leerstof tijdens de verwerkingsfase komt neer op een selectie uit de oefenstof. Deze selectie gebeurt aan de hand van een aantal richtlijnen (zie hieronder).

Richtlijnen voor compacting

1 Niet aanbieden:

- herhalingsoefeningen
- opdrachten gericht op reproductie van kennis
- remediërende oefenstof

2 Wel aanbieden:

- introductie nieuwe elementen in de leerstof
- opdrachten met een probleemgericht karakter
- groepsgerichte activiteiten
- methodetoetsen
- uitdagende verrijkingsstof uit de methode

Het Digitaal Handelingsprotocol Hoogbegaafdheid geeft concrete richtlijnen betreffende compacting per vak.

Werken met leerlijnen

Voor de betreffende leerling kan een leerlijn worden opgezet. De voordelen hiervan zijn:

- geeft een overzicht van de leerstof
- er is een eenduidige aanpak in alle groepen
- is leerkrachtonafhankelijk
- de leerstof kan goed gepland worden.

Het is niet verstandig om voor elke leerling een aparte leerlijn op te zetten. Men kan beter voor leerlingen die binnen de doelgroep vallen een algemene leerlijn opzetten. Deze leerlijn wordt aangegeven als de **eerste leerlijn**: het betreft een **aangepast leerstofaanbod in de klas**. In dit kader zijn er twee mogelijke doelgroepen. De eerste doelgroep bestaat uit intelligente kinderen, begaafde leerlingen en leerlingen die uitblinken op

een vakgebied. De leerstof wordt op hoofdlijnen aangeboden en er is een selectie uit de oefenstof en een beperkte hoeveelheid herhalingsstof. De tweede doelgroep betreft hoogintelligente leerlingen, hoogbegaafde leerlingen en leerlingen met een grote didactische voorsprong. Alleen de nieuwe elementen in de leerstof worden aangeboden. Er is een minimumpakket aan oefenstof en geen herhalingsstof.

Om te weten waar een leerling instapt in de leerlijn moet je het didactisch niveau van een leerling weten. Er zijn hierbij 3 mogelijkheden:

1. Er is geen didactische voorsprong: een selectie maken uit de oefenstof van de methode.
2. Er is een geringe didactische voorsprong (tot enkele maanden): de methodegebonden toetsen afnemen en de leerkracht bepaalt welke onderdelen uit het programma worden meegedaan.
3. Er is een redelijk tot grote didactische voorsprong (enkele maanden tot bijna een jaar): delen van de reguliere stof overslaan. De leerstof die overblijft verdelen over het leerjaar.

De tijd die door compacting vrij komt wordt gevuld met vervangende verrijkmateriaal.

Compacting per leerstofgebied

Voor de volgende vakgebieden biedt het Digitaal Handelingsprotocol Hoogbegaafdheid richtlijnen voor de diverse methoden:

- Aanvankelijk lezen (alleen groep 3)
- Algemene taalvaardigheden (groep 4-8)
- Spelling (groep 4-8)
- Begrijpend lezen (groep 4-8)
- Rekenen (groep 3-8)
- Wereldoriëntatie (groep 5-8)

C. Verrijking

Wanneer de leerstof van een kind bepaald wordt volgens het principe van compacting, dan is het logisch dat een kind eerder klaar is met de reguliere leerstof. De school kan dan kiezen om het kind versneld door de reguliere leerstof heen te laten werken of in de overgebleven tijd verrijkmateriaal aan te bieden. Dit kan verdiepings- en verbredingsstof zijn. Verdiepingsstof is de leerstof die een verdieping vormt van de reguliere leerstof, waardoor de leerling meer kennis en vaardigheden opdoet over een specifiek onderwerp dat wél tot het reguliere aanbod behoort. Verbredingsstof is een aanvulling op de kerndoelen van het basisonderwijs.

Waarom is verrijking noodzakelijk?

Compacting zonder verrijking leidt over het algemeen tot vervroegde doorstroming. Daarnaast leren we middels verrijking hoogbegaafde kinderen te leren met juiste leerstrategieën en een goede leerattitude. En deze leerlingen krijgen zo een bredere basis aan kennis en vaardigheden.

Kenmerken uitdagend leermateriaal

- Bevat open vraagstellingen
- Beschikt over een hoge complexiteit
- Bevat opdrachten met een probleemgericht karakter
- Maakt meerdere oplossingsstrategieën mogelijk
- Doet beroep op creativiteit
- Overstijgt het didactisch niveau van de leerling

Eisen ten aanzien van bruikbaarheid in de praktijk

- Leerling kan zelfstandig aan het materiaal werken
- Het materiaal vraagt weinig voorbereiding van de leerkracht
- De leerling kan eventueel in de groep aan het materiaal werken
- Het materiaal biedt richtlijnen voor beoordeling
- De verwerking van verdieping en verrijking dient gecorrigeerd te worden en nabesproken met de leerling.

Vormen van verrijking

Verrijking kan bestaan uit uitdagende verwerkingsopdrachten bij onderwerpen uit de reguliere methoden. Dit kan door:

- het maken van aanvullende of vervangende opdrachten
- het stellen van hogere eisen aan verwerking
- het stellen van aanvullende leerdoelen.

Deze vorm van verrijking kost weinig geld, maar kost de leerkracht/school wel veel tijd. Belangrijk is om al gemaakte verrijkingsopdrachten goed te registreren, zodat ze ook andere jaren kunnen worden ingezet.

Bij verrijking buiten de reguliere methoden sluit de leerstof aan op reguliere leerstofonderdelen, maar heeft geen binding met de onderwerpen uit de reguliere methoden. Bovenstaande twee vormen van verrijking vallen dus onder verdiepingsstof.

Verbreidingsstof valt per definitie buiten de reguliere stof.

D. Werkwijze in groep 1 en 2

Bij de kleuters wordt niet gewerkt met methodes en hier zijn dan ook andere maatregelen nodig. Kleuters zullen vaak niet uit zichzelf materialen van een hogere orde gaan pakken. Ze kunnen namelijk een sterk aanpassingsgedrag vertonen aan de andere kleuters.

Veel materiaal dat al aanwezig is, is geschikt voor kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong. Juist het goed afgewogen aanbieden van deze materialen is belangrijk.

Veel kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong willen leren lezen en schrijven. Hier zal het leerstofaanbod op afgestemd moeten worden. Hieronder staan drie mogelijkheden om te verrijken binnen groep 1/2.

Werken met ontwikkelingsmaterialen aan de tafels

Kenmerkend aan het werken met ontwikkelingsmaterialen aan de tafels is dat de leerkracht een gestructureerd aanbod verzorgt. Dit aanbod maakt

veelal deel uit van de vaste leerlijn die de kleuters doorlopen. Een voorwaarde is dat de leerkracht goed zicht heeft op de mogelijkheden van het materiaal en dat de leerkracht een leerlijn voor het werken met het materiaal ontwikkelt. Deze leerlijn bestaat uit verschillende opdrachten die opklimmen in moeilijkheidsgraad. Zo kunnen er leerlijnen gemaakt worden voor het bouwen aan de bouwtafel, mozaiek plakken, vouwen, knippen, tekenen en schilderen en het werken aan de puzzeltafel.

Werken met ontwikkelingsmaterialen in hoeken

Kenmerkend aan het werken met ontwikkelingsmaterialen in hoeken is dat de opdrachten open zijn of er helemaal geen opdracht is (bijv poppenhoek). Het spelen in hoeken biedt ook voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong diverse mogelijkheden om te verrijken.

Voorbeelden van hoeken waar dit goed mogelijk is zijn: de winkelhoek, timmertafel of technische hoek, poppenhoek, zand/watertafel, lees- en luisterhoek en de ontdekhoek

Aanbod van lezen, schrijven en rekenen in groep 1/2

Bij een versneld leerstofaanbod binnen de kleutergroep kan gekeken worden in hoeverre het haalbaar is om lezen en rekenen structureel aan te bieden. Dit kost veel organisatie, met name bij de instructie. De instructie kan gegeven worden tijdens een werkles of tijdens een kleine kring voor kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong (evt. Groepsoverstijgend vormgegeven). Soms kan het handiger zijn om de leerling de instructie in groep 3 te laten volgen. Het niveau van de leerling moet echter goed in de gaten gehouden worden en het is verstandig om in een vroeg stadium in te schatten of een leerling eerder naar groep 3 zal gaan.

E. Sociaal-emotionele ontwikkeling

Het is een vastgeroest misverstand dat hoogbegaafde kinderen achterlopen in hun sociaal-emotionele ontwikkeling. Hoogbegaafde kinderen hebben net zoveel of net zo weinig problemen op sociaal-emotioneel gebied als andere kinderen. De rol van de omgeving, dus zeker ook van de school, is belangrijk voor een goede ontwikkeling op dit gebied. Voor het goed op gang komen van de sociale ontwikkeling moeten we er rekening mee houden dat het kind de kans krijgt onder gelijkgestemden te functioneren. Wanneer op de cognitieve mogelijkheden van het kind wordt ingespeeld, blijkt in de praktijk dat problemen als faalangst, perfectionisme en onderpresteren verminderen of zelfs helemaal verdwijnen. Een uitdagende leeromgeving heeft invloed op het welbevinden van het kind en dit heeft vaak weer een positieve uitwerking op de sociaal-emotionele ontwikkeling.

In een aantal gevallen zullen problemen blijven bestaan, ondanks pogingen om het kind op zijn niveau aan te spreken. Dan is het verstandig om deskundige hulp in te schakelen.

F. Aanpak van de begeleiding op Het Klokhuis

In onze heterogene groepen willen we op een positieve manier omgaan met verschillen. Daarom kiezen we er als school voor om de kinderen zoveel mogelijk binnen de groep te begeleiden. Dit geldt ook voor hoogbegaafde kinderen.

Na een goede diagnose stelt de leerkracht in overleg met de coördinator hoogbegaafdheid een plan van aanpak op. In dit plan van aanpak staan de eindtermen voor het schooljaar. Aan de hand van die eindtermen gaat de leerkracht de stof verdelen over de weken en maakt voor de leerling een werkbrief per week. In die werkbrief staat welke taken uit de reguliere methoden (compacting) en welke verrijkingsstof er gedaan moeten worden. Ook draagt de leerkracht zorg voor instructie en vaste momenten van evaluatie met de leerling. De leerkracht beoordeelt het extra werk van de leerling en vermeldt dit op het rapport. Hiermee laat de leerkracht aan de leerling blijken dat hij de extra leerstof serieus neemt.

Een verbredings- of verdiepingsprogramma:

- 1 Er wordt een plan van aanpak gemaakt voor kinderen die een apart programma gaan volgen.
- 2 Per vak/ontwikkelingsgebied wordt vermeld welke onderdelen het kind meedoet met de groep en op welke tijdstippen.
- 3 Per vak/ontwikkelingsgebied wordt vermeld welke extra stof het kind doet en op welke tijdstippen.
- 4 Per vak/ontwikkelingsgebied wordt vermeld welk aanvullend leermateriaal wordt gebruikt.
- 5 Welke evt. extra activiteiten doet het kind
- 6 Alle afspraken m.b.t. de begeleiding, rapportage en evaluaties worden in het plan van aanpak gezet.

In de verwerkingsfase maken we gebruik van leerlijnen:

- De eerste leerlijn, waarbij middels compacting en verrijking een aangepast lesstofaanbod wordt gerealiseerd in de groep. Dit gebeurt volgens de richtlijnen van het DHH.
- De tweede leerlijn, waarbij hoogbegaafde kinderen elkaar ontmoeten buiten de klas. Wanneer de eerste leerlijn onvoldoende tegemoet blijkt te komen aan de behoeftes van de hoogbegaafde leerling, wordt met ouders en leerkracht overwogen om het kind deel te laten nemen aan een plusgroep.

Wij kiezen er als school niet voor om het kind versneld door de reguliere leerstof heen te laten werken. De overgebleven reguliere leerstof wordt over het hele jaar verdeeld, zodat de leerling bij de groep kan blijven. In een schema wordt aangegeven hoeveel uren per week de leerling hiermee bezig is. De overgebleven tijd wordt gevuld met extra leerstof, zogenaamd verrijkingsmateriaal.

Op het Klokhuis beschikken we over verrijkingsstof uit de methoden. Verrijkingsstof buiten de methoden zal komend jaar in overleg met het team aangeschaft gaan worden.

In bijlage D is te zien welke materialen buiten de methoden er in de loop van volgend schooljaar aanwezig zullen zijn op onze school.

Om tegemoet te komen aan een evenwichtige sociaal-emotionele ontwikkeling en deze kinderen ook in contact te brengen met gelijkgestemden kiezen we ook voor een vast moment in de week waarin deze kinderen samen aan een project werken. De begeleiding van dit verbredingsgroepje wordt verzorgd door een specialist op dit gebied. Dit kan de coördinator hoogbegaafdheid zijn of een leerkracht met meer kennis op dit gebied. De verdeling van de kinderen wordt per schooljaar bekeken. De coördinator hoogbegaafdheid bepaalt in overleg met de leerkracht welke kinderen in aanmerking komen. We gaan uit van in totaal twee verbredingsgroepjes per jaar. Door het geven van open uitdagende opdrachten willen we tegemoet komen aan de leereigenschappen van hoogbegaafde leerlingen. Het proces is hierbij belangrijk en de leerling worden gedwongen om samen te werken. In zo'n verbredingsgroepje kunnen juist onderwerpen aan bod komen die niet tot de reguliere stof van de basisschool behoren.

6. Versnellen

A. Wat is versnellen

Met versnellen bedoelen we het op de een of andere manier bekorten van de basisschoolperiode. Een andere term hiervoor is vervroegde doorstroming. Dit kan door:

1. Een groep overslaan. Dit gebeurt meestal in de kleuterbouw. De kleuter met een ontwikkelingsvoorsprong stroomt dan vervroegd door naar groep 3, door groep 1 of 2 over te slaan. De reden is meestal dat de kleuter een grote didactische voorsprong heeft. Het kan ook zijn dat pas later in de schoolloopbaan blijkt dat een leerling hoogbegaafd is en inmiddels al een ruime didactische voorsprong heeft opgebouwd.
2. Twee leerstofjaren in één schooljaar. Vervroegde doorstroming door het leerstofaanbod van twee leerjaren in één schooljaar aan te bieden is een relatief veilige manier, omdat zo voorkomen wordt dat er kennishiaten zullen ontstaan. Deze manier wordt gekozen wanneer een leerling een sociaal-emotionele voorsprong heeft op de huidige groep, maar de didactische voorsprong niet zo groot is dat de leerling moeiteloos kan doorstromen naar het volgende leerjaar.

Een voordeel van versnellen is dat de leerling zowel cognitief als sociaal-emotioneel aansluiting kan vinden bij groepsgenoten. Een nadeel is dat er een oplossing gezocht moet worden voor de uiteindelijke vervroegde uitstroom naar het voortgezet onderwijs. Het is van belang om de versnelling te laten plaatsvinden aan de hand van een aantal criteria. Op het Klokhuis achten wij het niet wenselijk om een kind vaker te laten versnellen.

B. Besluitvorming op het Klokhuis

Criteria met betrekking tot de leerling

- Het kind is hoogbegaafd of beschikt tenminste over hoge intellectuele capaciteiten.
- Er is een didactische voorsprong. Als deze bijna een jaar bedraagt op meerdere leerstofgebieden dan is het verstandig een groep over te slaan. Bij een voorsprong van een half jaar aan het begin van het schooljaar kan de leerstof van twee schooljaren in één jaar worden aangeboden.
- Er moet een goed beeld zijn van de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Er moet verondersteld kunnen worden dat de leerling aansluiting zal vinden bij de toekomstige groepsgenoten.

Daarnaast spelen nog een aantal secundaire criteria een rol, namelijk:

- de geboortemaand van het kind
- of er sprake is van eerder vervroegde doorstroming
- de houding van de leerling ten opzichte van versnellen
- de houding van de ouders.

Schoolgebonden criteria

Voordat we overgaan tot versnellen moet eerst bekeken worden of er geen andere reële opties meer zijn. Eerst moeten de mogelijkheden van verbreding en verdieping aangepakt zijn.

Als school gaan wij over tot versnellen als bovenstaande criteria met betrekking tot de leerling gelden. Met name de eerste drie criteria zijn hierbij van belang. Als we kiezen voor versnelling dan moeten we ervoor zorgen dat er voldoende begeleidingsmogelijkheden zijn. De coördinator hoogbegaafdheid zal in overleg met de leerkracht moeten kijken hoe de leerkracht eventueel ondersteund moet worden. Ook moet bekeken worden hoe de nazorg verleend gaat worden. Tot slot is het van belang dat er in de nieuwe groep het juiste pedagogische klimaat heerst.

Betrokkenen bij de besluitvorming

Het besluit om een kind te laten versnellen is een gezamenlijk besluit van de huidige groepsleerkracht, de toekomstige groepsleerkracht en de intern begeleider/zorgcoördinator hoogbegaafdheid. Dit onder invloed van de opvattingen van de ouders en de leerling over het al of niet versnellen.

Vorbereiding bij versnellen

De voorbereiding op versnellen kan het best door compacting van de leerstof. Maar naast een aangepast leerstofaanbod is het belangrijk dat de plek van de leerling in de toekomstige groep wordt voorbereid. Dit kan door een overstap ineens of een meer geleidelijke aanpak waarbij de leerling halverwege het jaar instroomt en van tevoren enkele dagdelen per week in de nieuwe groep doorbrengt. Het voordeel van de geleidelijke aanpak is dat de leerling langzaam aan de groep kan wennen, van de andere groep kan loskomen en een plaats kan verwerven in de nieuwe groep. Het nadeel is dat de leerling een tijd zich voelt alsof hij/zij nergens bij hoort. Ook vergt deze vorm meer organisatie van de betrokken leerkrachten.

Nazorg

Nadat er versnelling heeft plaatsgevonden is het belangrijk dat er een alternatief leertraject wordt samengesteld voor de leerling. Zonder compacting, met daarbij een verbredend en verdiepend programma, zal een hoogbegaafd kind binnen de kortste keren een nieuwe voorsprong ontwikkelen. De leerkracht zal samen met de coördinator hoogbegaafdheid een programma hiervoor opstellen. Zie hiervoor hoofdstuk 5.

De nieuwe groepsleerkracht zal goed moeten signaleren of er een nieuwe voorsprong ontwikkeld wordt. Ook zal er goed overleg met de ouders nodig blijven over de ontwikkeling van de leerling.

Implementatie van het protocol voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong

Actie	Moment	Wie
Concept protocol HB bespreken + evt. aanvullen. Definitieve versie wordt bepaald	Teamvergadering 10-09-08	team
Oriëntatie op aanschaf materialen ter verbreding en verdieping + Digitaal handelingsprotocol Hoogbegaafdheid (DHH)	Vanaf 10-09-08	IB
Evaluatie protocol HB a.h.v. een actuele casus + bespreken voorstel tot aanschaf materialen ter verbreding en verdieping + DHH. Definitieve keuze maken en overgaan tot daadwerkelijke aanschaf.	Teamvergadering 12-11-08	team
oriëntatie op organisatie van een plusgroep.	Vanaf 01-01-08 tot 20-07-09	IB
Evaluatie protocol HB a.h.v. een actuele casus + bespreken voorstel tot organisatie van een plus-groep	Teamvergadering 11-03-09	team
Evaluatie protocol HB a.h.v. een actuele casus + bespreken voortgang organisatie van een plusgroep	Teamvergadering 20-05-09	team
Opstarten plusgroep	Start schooljaar 2009-2010	Coördinator HB

Bijlage A: Eigenschappen van hoogbegaafde kinderen en kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong

Deze kinderen kunnen de volgende eigenschappen hebben. De lijst is zeker niet volledig en niet alle kinderen hebben alle eigenschappen in zich.

Cluster eigenschap	Bijbehorende eigenschappen
1. Intelligentie	<p>Heeft een IQ van meer dan 130</p> <p>Is geestelijk vroegrijp</p> <p>Heeft een ontwikkelingsvoorsprong</p> <p>Is gericht op prikkels uit de omgeving</p> <p>Heeft op jonge leeftijd al gevoel voor objectpermanentie</p> <p>Heeft op jonge leeftijd ontwikkeling van psychomotoriek</p>
2. Vroege ontwikkeling	<p>Kan op jonge leeftijd lezen</p> <p>Is eerder met spreken</p> <p>Heeft vroege belangstelling voor cijfers en letters</p> <p>Geeft vroeg blij van gedetailleerde kennis van de omgeving</p> <p>Kan al vroeg naar voorbeeldmodel (onder andere lego) nabouwen</p> <p>Tekent op hoger niveau dan leeftijdsgenoten</p> <p>Heeft een vroege ontwikkeling van getalbegrip</p> <p>Kan zich gemakkelijk leerstof uit hogere leerjaren eigen maken</p> <p>Heeft op jonge leeftijd al gevoel voor symboliek</p> <p>Kan al praten, lezen en schrijven op jonge leeftijd</p> <p>Is geestelijk vroegrijp</p>
3. Uitblinken in meerdere gebieden	<p>Is zeer goed in rekenen/wiskunde</p> <p>Heeft zeer goed taalgebruik</p> <p>Heeft een grote woordenschat/adequaat woordgebruik</p> <p>Kan vroeg praten in samengestelde zinnen</p> <p>Is zeker niet goed in alles</p>
4. Gemakkelijk kunnen leren	<p>Is snel van begrip</p> <p>Kan complexe aanwijzingen makkelijk volgen</p> <p>Heeft een goed opmerkingsvermogen</p> <p>Kan leerstof snel verwerken</p> <p>Heeft een zeer goed geheugen</p> <p>Kan snel onthouden</p> <p>Kan snel lezen</p> <p>Kan snel denken</p> <p>Heeft een uitstekend geheugen en gebruik van informatie</p> <p>Heeft een leertempo van 2 tot 5 keer zo hoog dan de gemiddelde leerling</p>
5. Goed leggen van (causale) verbanden	<p>Kan gemakkelijk (causale) verbanden en relaties leggen</p> <p>Heeft de neiging om ideeën of dingen op een ongebruikelijke en niet voor de hand liggende manier te combineren</p> <p>Kan gemakkelijk betekenissen begrijpen</p>
6. Makkelijk kunnen analyseren van problemen	<p>Kan snel problemen analyseren</p> <p>Is vaardig in het toepassen van oplossingsmethoden in diverse situaties</p> <p>Houdt vast in het oplossen van problemen</p> <p>Is vindingrijk in oplossingsmethoden</p> <p>Heeft plezier in het oplossen van problemen</p> <p>Heeft eigen (verschillende) oplossingsmethoden</p> <p>Kan goed omgaan met problemen: ziet snel wat relevant is en komt sneller tot essentie</p>

7. Het maken van gedenksprongen	Kan grote leerstappen maken Kan grote denksprongen maken
8. Voorkeur voor abstractie	Kan goed abstract denken Generaliseert van bijzonder naar algemeen Overziet kennisgehelen Is een productieve denker
9. Hoge mate van zelfstandigheid	Wil dingen op eigen manier doen (bijv. eigen manier van rekenen) Wil zelf ontdekken Is zelfstandig Toont initiatief Neemt leiding Is verantwoordelijk voor eigen handelen Reflecteert op eigen handelen Geeft de voorkeur aan zelfregulatie: besteedt soms meer tijd aan plannen, maar komt sneller tot besluitvorming Wil zelf en kan grotendeels zelf de benodigde kennis vergaren, onderzoeken, structureren en analyseren
10. Brede of juist specifieke interesse/hoge motivatie/veel energie	Brede interesse Vraagt eindeloos waarom (internet) Heeft een hoge motivatie Neemt geen genoegen met halve informatie/halve oplossingen Heeft groot doorzettingsvermogen/volharding Is intrinsiek gemotiveerd Is bereid om moeilijke taken op te nemen Is bereid om in eigen tijd verder te werken Is snel betrokken op het werk Heeft veel energie/is onvermoeibaar
11. Creatief/origineel	Maakt onverwachte zijsprongen Is origineel Is een intuïtieve denker Heeft een hekel aan routinetaken Heeft grote verbeeldingskracht Interesse in experimenteren en dingen op andere manieren doen/staat open voor nieuwe ervaringen Past zaken graag anders aan Is creatief
12. Perfectionistisch	Is perfectionistisch
13. Apart gevoel voor humor	Heeft een apart gevoel voor humor Heeft een groot gevoel voor humor
14. Hoge mate van concentratie	Langere aandachtsspanne, volharding en intense concentratie Is geconcentreerd Kan zich op jonge leeftijd buitengewoon lang concentreren Hoge mate van concentratie, lange aandachtsspanningsboog met betrekking tot interessegebieden

Deze eigenschappen zijn in potentie aanwezig bij kinderen met een intelligentie op hoogbegaafd niveau. Of kinderen ook in staat zijn om dit potentieel tot uiting te laten komen in uitzonderlijke prestaties is afhankelijk van de volgende factoren:

motivatie

Een kind moet de wil of het doorzettingsvermogen hebben om een bepaalde taak of opdracht tot een goed einde te brengen. Daarnaast moet een kind de drang hebben om nieuwe dingen te onderzoeken en nieuwe uitdagingen aan te gaan. Deze component is m.n. een probleem bij onderpresteerders, waarbij de natuurlijke exploratiedrang voor een groot deel verdwenen is door demotivatie.

creativiteit

Het vermogen tot productief denken (creatief) wil zeggen dat een kind in staat is om originele oplossingen te bedenken voor problemen. Dit i.t.t. het reproductief denken, waarbij leerlingen vooral aangeleerde kennis toepassen bij het oplossen van problemen en niet in staat zijn om kennis te integreren en nieuwe situaties toe te passen. We zien deze creativiteit vooral tot uiting komen doordat hoogbegaafde leerlingen in staat zijn om buiten de kaders te treden bij het zoeken van hun oplossingen.

overige persoonskenmerken

Niet alleen een hoge intelligentie bepaalt of een kind hoogbegaafd is. Essentieel is dat een kind beschikt over bepaalde persoonskenmerken om genoemde eigenschappen optimaal te kunnen inzetten en om te zetten in prestaties. Hierbij spelen persoonskenmerken als een hoge mate van autonomie, zelfvertrouwen, een goed zelfbeeld en het vermogen tot reflectie is een belangrijke voorwaarde voor het tot stand komen van hoogbegaafde prestaties.

hoogintelligent = I.Q. > 130
leereigenschappen

hoogbegaafd = I.Q. > 130
leereigenschappen
in combinatie met persoonskenmerken (vooral het creatieve vermogen is opvallend aanwezig)

Bijlage B: Mogelijke problemen bij hoogbegaafde kinderen en kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong

Kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong hebben niet per definitie problemen!

De leer- en persoonlijkheidseigenschappen kunnen tevens een valkuil zijn voor de leerling!

Discrepantie tussen cognitieve en sociaal- emotionele ontwikkeling.

Het kind begrijpt meer dan het emotioneel kan bevatten. Het zien van bijvoorbeeld het journaal kan grote zorgen en angsten opleveren.

De kans op emotionele overvraging

Doordat het kind zo wijs over komt bestaat de kans op emotionele overvraging. Er worden hoge eisen aan het kind gesteld, terwijl het juist door de hoge intelligentie teveel van anderen verschillen om in het dagelijks leven die vaardigheden te leren.

De consequenties kunnen zijn: gevoelens van onmacht, onzekerheid, onkunde, terugval naar zeer kinderlijk gedrag, slaapproblemen.

Sociale isolatie

Deze kinderen kunnen moeilijk aansluiting vinden bij leeftijdsgenootjes door andere interesses en cognitieve mogelijkheden. Hoogbegaafde kinderen hebben een grotere kans om innerlijke conflicten te ontwikkelen, omdat zij meer dan anderen in staat zijn de discrepantie te zien tussen 'wat is' en 'hoe het hoort te zijn'. De consequenties kunnen zijn: een uitzonderingspositie, zondebok en pestgedrag.

Negatief zelfbeeld.

Kinderen kunnen zich bewust zijn van hun anders zijn. Dit kan leiden tot negatief denken over zichzelf, zich buitengesloten voelen. Het is nodig dat de omgeving hen ruimte geeft voor het anders zijn. Gevolgen kunnen zijn: afwijkend leergedrag om niet op te vallen, stress, extreme spanningsontlading, concentratieproblemen, tegenzin en afkeer van leertaken.

Demotivatie/ onderpresteren.

Dit kind heeft de drang om nieuwe dingen te onderzoeken en nieuwe uitdagingen aan te gaan. Het wordt echter gedemotiveerd omdat ze die niet aangeboden krijgt. Onderpresteren is langdurig minder presteren dan op grond van iemands capaciteiten verwacht zou mogen worden. Is dat niet het geval dan is het zaak om te kijken waarom deze resultaten uitblijven. Eventuele leerstoornissen, sociaal emotionele problemen of fysieke oorzaken moeten dan eerst uitgesloten worden. Is op dat gebied niets aan de hand, dan spreekt men van onderpresteren.

Bijlage C: Eigenschappen onderpresteerders

- De kenmerken van onderpresteerders zijn te verdelen in positieve en negatieve kenmerken, maar krijgen alleen betekenis in combinatie met elkaar!
- Niet alle kenmerken komen tegelijkertijd bij een onderpresteerder voor!

Cluster kenmerk	Bijbehorende kenmerken
1. Grote en uitzonderlijke kennis (+)	Heeft kennis die nog niet in de groep is behandeld Heeft uitzonderlijk grote kennis van feiten Grote algemene ontwikkeling
2. Grote interesse (+)	Heeft op veel gebieden belangstelling en houdt ervan dingen te onderzoeken Leest veel of verzamelt in vrije tijd op andere manieren veel informatie Begrijpt en onthoudt onderwerpen uitstekend als hij geïnteresseerd is Interesse in moeilijkere onderwerpen bij een werkstuk of spreekbeurt
3. Wisselend schoolwerk (+)	Bij meer ingewikkelde vragen geeft leerling vaak het goede antwoord Heeft groot verschil in de kwaliteit van mondeling en schriftelijk werk Komt goed uit de verf bij individueel onderwijs op maat
4. Positief thuiswerk (+)	Werkt thuis verder aan zelfgekozen schoolprojecten Ontwikkelt thuis op eigen initiatief allerlei activiteiten
5. Grote verbeelding (+)	Heeft levendige verbeelding, is creatief
6. Hoge mate van sensitiviteit (+)	Is sensitief in de waarneming van zichzelf en van anderen Is gevoelig
7. Afnemende prestaties, wisselend schoolwerk (-)	Haalt steeds minder goede resultaten Presteert beneden (groeps)niveau bij rekenen, taal of lezen Presteert op school redelijk tot slecht (soms alleen onder het eigen niveau) Schrijft slordig Houdt niet van 'drill and practice', van instampen of inprenten Mist bepaalde leerinhouden Mist instructiemomenten Selectief enthousiasme, voor nieuwe onderwerpen, maar niet voor uitwerkingen
8. Negatief gedrag (-)	Lastig en onaangepast gedrag Vraagt steeds om aandacht Verveling Kan wegdromen Wijst pogingen van leraar af om hem te leren zich te gedragen volgens groepsnormen

9. Haperende sociaal-emotionele ontwikkeling (-)	<p>Ontevreden over verrichte werkzaamheden</p> <p>Vermijdt nieuwe activiteiten (om mislukking te voorkomen)</p> <p>Geeft blijk van negatieve zelfwaardering</p> <p>Heeft minderwaardigheidsgevoelens, kan wantrouwend of onverschillig zijn</p> <p>Doet niet graag mee aan groepsactiviteiten</p> <p>Heeft weinig vriendjes of vriendinnetjes</p> <p>Is minder populair bij leeftijdsgenootjes</p> <p>Zoekt vriendjes onder gelijkgestemden</p>
10. Geringe taakgerichtheid (-)	<p>Heeft huiswerk vaak niet af</p> <p>Stelt onrealistische doelen (te hoog of te laag)</p> <p>Is snel afgeleid, heeft moeite met taakgericht werken</p> <p>Impulsief</p> <p>Heeft geen duidelijk leertraject voor ogen</p> <p>Is geen planner</p> <p>Korte spanningsboog</p> <p>Vergeetachtig</p> <p>Voelt zich hulpeloos</p> <p>Wil niet geholpen worden, wil zelfstandig zijn</p>
11. Negatieve houding (-)	<p>Wisselende motivatie</p> <p>Heeft een hekel aan routine</p> <p>Verzet zich tegen autoriteit</p> <p>Neemt geen verantwoordelijkheid voor eigen daden (wijt mislukkingen aan anderen of aan de situatie)</p> <p>Staat onverschillig of afwijzend tegenover de school</p>

Bijlage D: Observatielijst kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong (in te vullen door de leerkracht)

naam leerling:

leerkracht/groep:

datum:

Taal – denkontwikkeling:

- Het kind maakt een vlotte start met de taalontwikkeling.
- Heeft een grote woordenschat, heeft een intensief taalgebruik en gebruikt abstracte woorden.
- Heeft behoefte aan kennis, wil veel weten en past de kennis vaak direct toe.
- Het kind neemt vaak zelf initiatief tot het stellen van vragen.
- Vindt rijmpjes en versjes vaak erg leuk.

Reken – denkontwikkeling:

- Kind vindt tellen en rekenspelletjes leuk en kan gemakkelijk tot 10 en 20 tellen.
- Kind kan resultaatief tellen.
- Beheerst reeds enkele rekenbegrippen en kan deze ook goed toepassen.
- Beheersen vaak reeds:
 - het naleggen van blokpatronen
 - het spiegelen
 - het naleggen van twee- en vierzijdige mozaïekfiguren.

Motorische ontwikkeling:

- Kind is intens bezig, is erg actief.
- Werkt erg geconcentreerd, met veel inzet; heeft veel energie.
- Heeft vaak minder behoefte aan slaap (check dit bij de ouders).

Sociaal – emotionele ontwikkeling:

- Het kind doet veel een beroep op de ouders.
- Denkt na over de zin van het leven.
- Heeft vaak al een groot sociaal inzicht (wil niet zeggen dat het er ook als zodanig naar kan handelen).
- Het kind heeft vaak al een vroeg ontwikkelde eigen identiteit.

Speel – leertaakontwikkeling:

- Speelt en werkt vaak zelfstandig.
- Werkt geconcentreerd en heeft een groot doorzettingsvermogen; kan goed taakgericht werken.
- Kan bovendien zichzelf goed een taak opleggen.
- Streeft naar perfectie.
- Kan goed dingen onthouden.

Interesses:

- Heeft vaak een bijzondere interesse/ hobby of verzamelt iets.

Kindertekening:

- Tekeningen zijn vaak erg gedetailleerd. Het komt nogal eens voor dat de motorische uitwerking tegenvalt. Let vooral op de gedetailleerdheid en minder op de uitvoering.

Bijlage E: Materiaallijst

groep 1 en 2

Schatkist lezen/rekenen	Woord-sorteerspel
Pico-Piccolo	Klankrijmoefening
Logisch dieren verzamelen	Figuro
Begrippendiagram	Mozaïkspellen
Logiblokken	Tangrammen
Begrippentaal	Houdingenspel
Speeltuin	Legó- basisschoolset
Trio	Vertiblocs
Ontdekkisten	Knex
Leesrups	Scope
Kabouter tel-spel	Hamertje Tik
Tel Wel	Rijmelarij
Oorzaak- o.a. gevolg lotto	Rijmlotto
Passen en Meten 2	5 op een rij/klank sorteerspel
letterstempels	Vormenkist
Linea	

groep 3 t/m 8

rekenen	Leerling met een ontwikkelingsvoorsprong		hoogbegaafde leerling	
structureel	Plustaken uit Pluspunt		Plustaken uit Pluspunt (de laatste bladzijden)	
	Projecttaken uit WIG		Projecttaken uit WIG	
	Pico Piccolo	t/m gr. 5	Pico Piccolo	t/m gr. 5
	●		● Bolleboos Getallen in de maak	gr. 4 /5
			● Bolleboos Groot Problemenboek	vanaf gr.6
			● Bolleboos Doordenkertjes	vanaf gr.3
○	● Plustaak Rekenen werkboeken		● Plustaak Rekenen werkboeken	
	Rekentijgers	gr. 6 t/m 8	Rekenen/Wiskunde Brugklas	Groep 8
incidenteel	Blokboeken Kinheim		Vooruit (tijdschrift)	
	Flic-Flac		Flic-Flac	
			Logische Breinbrekers	
	Rekenmeesters		Rekenmeesters	

taal	Leerling met een ontwikkelingsvoorsprong		hoogbegaafde leerling	
structureel	Plustaak taal /lezen/ werkboek	gr. 3 t/m 7	Plustaak taal /lezen/ werkboek	gr. 3 t/m 7
	Villa Alfabet leesserie		Villa Alfabet leesserie	
			Taaltoppers	gr 6 t/m 8
	Bolleboos /Bolleboos Plus		Bolleboos /Bolleboos Plus	

	leesserie		leesserie	
incidenteel	Krant in de klas	gr. 8	● Krant in de klas	gr. 8
	● Blokboeken Kinheim	●	● Cryptologisch	
	● Pluskaarten van Taalactief	●	● Slimme Taal : Kranten en Tijdschriften	gr. 3 t/m 8
	●	●	● Slimme Taal : Kinderliteratuur	gr. 3 t/m 8
	●	●	● Zwerftocht	Gr. 7/8
	●	●	● Vooruit (tijdschrift)	
	● Taalmeesters	●	● Taalmeesters	

wereldoriëntatie	Leerling met een ontwikkelingsvoorsprong		hoogbegaafde leerling	
structureel	Blokboeken Kinheim			
incidenteel	gebruik van kennisnet en internet (ook i.v.m. het maken van een presentatie).		gebruik van kennisnet en internet (ook i.v.m. het maken van een presentatie).	
	Zelfstandige leergids	gr. 3/4 gr. 5/6 gr. 7/8	Zelfstandige leergids	gr. 3/4 gr. 5/6 gr. 7/8
			Vooruit (tijdschrift)	
	Maak het maar	Gr. 7/8	Maak het maar	Gr. 7/8

Overige/extra	Leerling met een ontwikkelingsvoorsprong		hoogbegaafde leerling	
structureel				
incidenteel	Knex(groep 3)		Knex	gr. 3
	Kalligrafie		● Kalligrafie	
	Breinbrekers		○ Breinbrekers	
			● Vooruit (tijdschrift)	
	Rail road Rushhour		Rail road Rushhour	
	Set		Set	
			De wereld van Sofie	
			Kinderen filosoferen	gr. 7/8

Bijlage F: Instrumenten en informatie

Si-Bel protocol. (1999)

Uitgeverij GCO Friesland ISBN 90 74022790
door Jan Kuipers

Professioneel omgaan met hoogbegaafde leerlingen in het basisonderwijs. (2004)

uitg. LEMMA ISBN 90 5931 33 19
door S. Drent en E. van Gerven

Landelijk Informatiepunt (Hoog)begaafdheid Primair Onderwijs.

Te vinden via: www.infohoogbegaafd.nl
- SLO voor primair onderwijs

www.hoogbegaafd.pagina.nl

www.hintnederland.nl

www.cedicu.nl

www.eduforce.nl

www.kennisnet.nl (veel links)

www.hoogbegaafdvlaanderen.be (didactische materialen)

Aan te raden literatuur:

- Hoogbegaafdheid; Als je kind (g)een Einstein is
door Tessa Kiesboom
- Professioneel omgaan met hoogbegaafde kinderen
door Sylvia Drent en Eleonoor van Gerven

